

ನೀತಿ ನಿರೂಪಣಾ ರಚನೆಯ ಶಿಲ್ಪ: ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ಚೌಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರದ ಸಂಘಟನೆ

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯು ಸಾಂವಿಧಾನಿಕವಾಗಿ ರಚಿಸಲಾದ ಹಲವಾರು ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಜಾಲವು ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಅವು ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಅಂದಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ-ರಾಜಕೀಯ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ (ಬರ್ದಾನ್ 1986, ಕೊಹ್ಲಿ 1991). ಈ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ರೀತಿಯು ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಂರಚನೆಯ ರೀತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕಪೂರ್ ಮತ್ತು ಮೆಹ್ತಾ 2005). ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಪಸರಿಸುವ ರೀತಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಯ ರೀತಿ, ನೀತಿಗಳನ್ನು ಅಧಿಕೃತ ಪಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ತೂಗಿ ನೋಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವೆಸ್ಟ್ ಮಿನಿಸ್ಟರ್ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ, ಸಂಸದೀಯ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೊಂದಿದ ಒಕ್ಕೂಟ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂರಚನೆಯನ್ನು ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನವು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ದೇಶದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಧಾನಿಯವರು ಸರ್ಕಾರದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳು ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಲೋಕಸಭೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಸಭೆ ಎಂಬ ಎರಡು ಸದನಗಳಿವೆ - ಜನಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗೆ ಆರಿಸಲ್ಪಡುವ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಲೋಕಸಭೆ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ರಾಜ್ಯಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ರಾಜ್ಯಗಳ ಶಾಸನಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ಇಲ್ಲವೇ ನಾಮಾಂಕಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆರು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗೆ ಆರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇವರುಗಳು, ಸರದಿ ಪ್ರಕಾರ ನಿವೃತ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಮೇರಿಕದ ಮೇಲ್ಮನೆಯಂತಲ್ಲದೇ (ಸೆನೇಟ್) ಭಾರತದ ರಾಜ್ಯಸಭೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಲ್ಲಿನ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಶಾಸನಾಧಿಕಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರ, ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮವರ್ತಿ ಎಂದು ಮೂರು ಪಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಜ್ಯಗಳ ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸರ್ವೋಚ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಏಕೀಕೃತ ನ್ಯಾಯಾಂಗವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳು ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟಿವೆ. ಸಂವಿಧಾನವು ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕ ತತ್ವಗಳನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಭಾರತದ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಭಾರತ28* ರಾಜ್ಯಗಳು ಮತ್ತು7 ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. 7 ರಲ್ಲಿ, 2 ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ -ದಿಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪಾಂಡಿಚೆರಿಗಳಲ್ಲಿ- ಚುನಾವಣೆಯ ಮೂಲಕ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲಾದ ಶಾಸಕಾಂಗವಿದೆ, ಉಳಿದ ಐದರಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡವರು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅನುಚ್ಛೇದ 7ರ ಪ್ರಕಾರ ಸಂವಿಧಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಂಗಡಣೆಯು ಒಕ್ಕೂಟವು ಏಕೀಕೃತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಡೆಗೆ ವಾಲುವಂತೆ ಹಲವು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ

* ಈಗ 29 ರಾಜ್ಯಗಳೂ 8 ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳೂ ಇವೆ.

ಮೇಲಧಿಕಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರ ಹಂಚಿಕೆಯ ನೀತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಅನುಷ್ಠಾನದ ರೀತಿ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿನ ಕೇಂದ್ರೀಕರಣದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರೊಟ್ಟಿಗೆ ರಾಜ್ಯಗಳ ಗಾತ್ರವೂ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತದೆ.

ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂವಹನದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳು ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಬಹಳಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳು ಒಂದೇ ಪಕ್ಷವು ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ್ದರಿಂದ, ಆ ಎರಡು ಹಂತದ ಸರ್ಕಾರಗಳ ನಡುವಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಭೇದಗಳು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳು ರಾಜ್ಯ-ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವುದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ, ಸರ್ಕಾರಗಳ ನಡುವಿನ ಘರ್ಷಣೆಗಳು ಮುನ್ನೆಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಿವೆ. ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಕ್ಷಗಳ ಆಡಳಿತವಿದ್ದಾಗ, ಸಮಾಲೋಚನೆ, ಸಂವಾದಗಳ ಮೂಲಕ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಗೆಹರಿಯಬಹುದಾದ ವಿವಾದಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೂಡ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಬಿಗಿತವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿವೆ. ಇದರೊಟ್ಟಿಗೆ, ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಗುಣ ಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಕೂಡ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪಕ್ಷಗಳ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಮತ್ತು ಅವು ಕೇಂದ್ರದ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಸರ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನದ್ದಾಗಿ ಪಡೆದಿವೆ.

ರಾಜ್ಯಗಳ ನೀಗದ ಒಂದು ಅಸಮಾಧಾನದ ಮೂಲ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರಗಳ ನಡುವೆ ಅಸಮಾನವಾಗಿ ಹಂಚಲಾದ ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು. ರಾಜ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಕ್ರೋಢೀಕರಣದ ಅಧಿಕಾರ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳ ಭಾವನೆ. ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲದ ಹಂಚಿಕೆ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ, ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೂ ಕಾಲ ಉರುಳಿದಂತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಪೂರ್ವಗ್ರಹಗಳಿಂದಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಹಂಚುವ ಹಣದ ಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದರಿಂದ, ತಮಗೆ ವಂಚನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಹಲವು ರಾಜ್ಯಗಳಿಗಿದ್ದು ಅವು ತಮ್ಮ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಹಿನ್ನಡೆಗಾಗಿ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತವೆ.

ಕೃಷಿ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಆರೋಗ್ಯ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಮೀನುಗಾರಿಕೆ, ಭೂ ಹಕ್ಕು, ಕೈಗಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಸಂವಿಧಾನದ ಏಳನೇ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಪೋಲೀಸ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲಕ ಕಾನೂನು - ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ರಾಜ್ಯಗಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣದ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದು ಅದನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳು ತಮ್ಮ ಸರಕು ವಹಿವಾಟಿನಿಂದ ಬರುವ ತೆರಿಗೆಯ ಆದಾಯವನ್ನಷ್ಟೇ ನೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಯೋಜನೆಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರತನ್ನ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಳ ಮತ್ತು ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದಂತೆ, ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರದ ನೌಕರರ ಸಂಬಳ, ಸಾರಿಗೆ ಮತ್ತಿತರ ಸವಲತ್ತುಗಳ ವೆಚ್ಚ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿದೆ ಆರ್ಥಿಕ ಸುಧಾರಣೆಯ ನಂತರದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಐದನೇ ವೇತನ ಆಯೋಗದ ಶಿಫಾರಸುಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವು ಜಾರಿ ಮಾಡಿದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳ ವಿತ್ತೀಯ ಕೊರತೆಯಂತೂ ಏರುಗತಿಯಲ್ಲೇ ಇದೆ, ಆರನೇ ವೇತನ ಆಯೋಗವನ್ನು 2006ರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ನಂತರ ರಾಜ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತೂ ಹದಗೆಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಆತಂಕಕ್ಕೊಳಗಾಗಿವೆ.

ರಾಜ್ಯಗಳು ಸೀಮಿತ ಹಣ ಹೊಂದಿವೆಯೆಂದೂ ಹಾಗೂ ನಿಧಿಯ ಹಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರವು ರಾಜಕೀಯ ಸವಾಲನ್ನೆದುರಿಸಬೇಕಾಗುವುದನ್ನೂ ಸಂವಿಧಾನವು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂವಿಧಾನವು ನಿಯಮಿತ ಅವಧಿಯ ವಿತ್ತ ಆಯೋಗವನ್ನು ರಚಿಸಿದೆ.

ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರಗಳ ನಡುವೆ ತೆರಿಗೆಯ ಹಣದ ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಭಾರತದ ಸಂಚಿತ ನಿಧಿಯ ಅನುದಾನ ವಿತರಣೆಯ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆ ಈ ಆಯೋಗದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಐದು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ನಿಯಮಿತ ಅವಧಿಯ ವಿತ್ತ ಆಯೋಗವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಅದರ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹಣದ ಮೂಲವೆಂದರೆ, ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗ. ಯೋಜನಾ ಅನುದಾನದ ಹಸ್ತಾಂತರಕ್ಕೆ ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ಬಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಯೋಜಿತ ಆರ್ಥಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತು ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ, "ಯೋಜನಾ ಹೂಡಿಕೆ"ಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವು ಪರಿಚ್ಛೇದ 282ರ ಅನುಸಾರ ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಗಳು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ಗಾರ್ಡ್ಸ್ ಸೂತ್ರವೆಂಬ ಸಂಧಾನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅನುಸಾರ ಈ ಯೋಜನಾ ಹಣವನ್ನು ಹಂಚಲಾಗುತ್ತದೆ¹. ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗವು ಅರ್ಥವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾರು ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯವಾರು ಹೂಡಿಕೆಗಳ ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಅಂದಾಜಿನ ಪ್ರಕಾರ ವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಜ್ಯದ ಈ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗವು ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಲಭ್ಯತೆಯ ಅಂದಾಜಿನ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ, ಗಾರ್ಡ್ಸ್ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಹಂಚಿಕೆಯಾಗುವ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ, ಕೇಂದ್ರದ ವಿವಿಧ ಸಚಿವಾಲಯಗಳು ಕೇಂದ್ರದ ಪ್ರಾಯೋಜಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಡಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆದ್ಯತೆಯ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಇವು ಯಾವುದೇ ಸೂತ್ರದ ಅನುಸಾರ ಹಂಚಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಚಿವಾಲಯದ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತವೆ. ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 720 ಶತಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಒಟ್ಟು ಹಂಚಿಕೆಯ 155 ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಾಯೋಜಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿವೆ. ನಾಲ್ಕನೇ ಯೋಜನೆಯ(1969-1974) ಸಮಯದಿಂದ ಕೇಂದ್ರದ ಹೂಡಿಕೆ ವರ್ಗಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ವಿವೇಚನಾಧಾರಿತ ಭಾಗದ ಹೆಚ್ಚಳ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಶಾಸನಬದ್ಧ ಹಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ ಆಧಾರಿತ ವರ್ಗಾವಣೆ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು, ಅನುದಾನ ಆಧಾರಿತ ವರ್ಗಾವಣೆ ಕಡಿತಗೊಂಡಿದೆ. (ರಾವ್ ಅಂಡ್ ಸಿಂಗ್ 2003:368).

ತುಂಬಾ ವಿವಾದಾಸ್ಪದವಾದುದೆಂದರೆ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಾಯೋಜಿತವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗಾಗಿ ಕೇಂದ್ರವು ಹಂಚುವ ಹಣದ ಮೊತ್ತ. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ಪಕ್ಷವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮತ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮತದಾರರನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲು ಮಾಡುವ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರೇರಿತ ತಂತ್ರಗಳೆಂದು ರಾಜ್ಯಸರ್ಕಾರಗಳು ಭಾವಿಸುತ್ತವೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ದಕ್ಕಿರುವ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳ ಅತಿಕ್ರಮಣ ಎಂದೂ ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನ್ನಿಸಿದ್ದಿದೆ. ಉದಾರವಾದಿ ನೀತಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ನಂತರದಲ್ಲಿ, ಕೇಂದ್ರವು ವಿವಿಧ ಜಾಗತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೊಡನೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಧನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಧಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾರಣ ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಾಯೋಜಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮುಂಚೂಣಿಗೆ ಬಂದವು. ಈ ಯೋಜನೆಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಪ್ರಗತಿಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವ ಬದಲು ಕೇಂದ್ರವೇ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಮುಂದಾಯಿತು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ರೂಪುರೇಷೆ, ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗತ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ವಿತ್ತೀಯೇತರ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದರಿಂದ ವಿವಾದಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿನ ಕಸಿವಿಸಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೇ, ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕಾದ ರಾಜ್ಯಗಳ ಬದ್ಧತೆಯ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಸೊರಗುತ್ತವೆ. ವಿವಿಧ ಆಯೋಗಗಳು, ಸಮಿತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಈ ವಿವಾದಾಂಶವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿವೆ ಹಾಗೂ 11ನೇ ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆ(2007-2012)² ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕೂಗು ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಸಂವಿಧಾನದ 263ನೇ ವಿಧಿಯನುಸಾರ ರಾಜ್ಯಗಳ ಸಮಾನ ಆಸಕ್ತಿಯ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯ ಮಾಡಲು ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದ ತಕರಾರುಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಅನುವಾಗುವಂತೆ ಅಂತರರಾಜ್ಯ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲು ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಕೇಂದ್ರ ಆರೋಗ್ಯ ಮಂಡಳಿ ಮತ್ತು ಸಾರಿಗೆ ಮಂಡಳಿ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಾಧಾರಿತ ಸಲಹಾ ಮಂಡಳಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವ ಅಂತರರಾಜ್ಯ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು 1990ರಲ್ಲಿಷ್ಟೇ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಲಾಯಿತು. ದೇಶದ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಗಳು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿರುವ ಈ ಮಂಡಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳು, ವಿಧಾನ ಸಭೆ ಹೊಂದಿರುವ ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳು, ವಿಧಾನ ಸಭೆ ಹೊಂದಿರದ ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಆಡಳಿತಗಾರರು, ಪ್ರಧಾನಿಗಳಿಂದ ನಾಮ ನಿರ್ದೇಶನಗೊಂಡ ಆರು ಸಂಪುಟದರ್ಜೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಚಿವರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಂಡಳಿ ಸಭೆಗಳನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಲು ಮತ್ತು ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಆಡಳಿತ ಕಛೇರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳು ಅಧಿಕಾರ ಹಿಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಈ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆ. ತಮ್ಮದೇ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಅನುವಾಗುವಂತೆ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರದ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಸೀಮಿತಗೊಳ್ಳುವಂತಾಗಲು, ತಮಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವಾಯತ್ತತೆಯನ್ನು ರಾಜ್ಯಗಳು ಕೇಳುತ್ತಲೇ ಇವೆ. ಉದಾರವಾದ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳ ಹೂಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಲು ನಡೆಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದಾಗಿ ಈ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಪರೀತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದೆ.

ಕಾರ್ಯಾಂಗ

ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ದೇಶದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಂಸತ್ತಿನ ಉಭಯ ಸದನಗಳ ಸದಸ್ಯರು, ರಾಜ್ಯಗಳ ವಿಧಾನಸಭೆಯ ಚುನಾಯಿತ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಚುನಾವಣಾ ಮಂಡಳಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರನ್ನು ಚುನಾಯಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಅಧಿಕಾರಾವಧಿ ಐದು ವರ್ಷಗಳು. ವೆಸ್ಟ್ ಮಿನಿಸ್ಟರ್ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿನಂತೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಹೆಸರಿಗಷ್ಟೇ ಕಾರ್ಯಾಂಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ನೇತೃತ್ವದ ಸಚಿವ ಸಂಪುಟದ 'ಸಹಾಯ ಮತ್ತು ಸಲಹೆ'ಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸಬೇಕು. ಸಂಪುಟದ, ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಲಹೆಯ ಹೊರತಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ಚಲಾಯಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಿಗಳು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದಗಳು ಬಂದಿವೆ (ಮ್ಯಾನರ್, 1994). 1975ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳಾದ ಫಕ್ರುದ್ದೀನ್ ಅಲಿ ಅಹಮದ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನಿ ಇಂದಿರಾರವರು ತಂದ

ತುರ್ತುಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೇರಿಕೆಯ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಘಳಿಗೆಯೂ ತಡಮಾಡದೆ ರುಜು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ಅವರನ್ನು ಅತೀ ವಿಧೇಯ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಎಂದೇ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಹುಮತವಿರುವ ಒಂದೇ ಪಕ್ಷದ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಮಂತ್ರಿ ಮಂಡಳದ ಸಲಹೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯಿಂದಾಗಿ, ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಚಿಂತನೆ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುವಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ಅಸಹಾಯಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದೇ ಪಕ್ಷ ಬಹುಮತ ಗಳಿಸದೇ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಸರ್ಕಾರಗಳ ಯಾದಿ 1989ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾಗಿದೆ. 1998ರಲ್ಲಿ ಗುಜ್ರಾಲ್ ಅವರ ಸರ್ಕಾರ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಹೇರುವ ಸಲಹೆಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟಾಗ ಅಂದಿನ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನ್ ಈ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಮರುಪರಿಶೀಲಿಸುವಂತೆ ಗುಜ್ರಾಲ್ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೂಚಿಸಿ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾದ ಹೊಸ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡಲು ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದರೆಂದು ಮ್ಯಾನರ್(2005) ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮರುಪರಿಶೀಲನೆಯ ನಂತರ ಸರ್ಕಾರವು ತನ್ನ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲಿಲ್ಲ. 1999ರಲ್ಲಿ ಬಿಜಿಪಿ ಸರ್ಕಾರ ಬಹುಮತದ ಬೆಂಬಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರಿದ್ದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರ ಬಹುಮತ ಕೋರಬೇಕೆಂದು ಕೂಡ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಸೂಚಿಸಿದರು.³

ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನಿಗಳ ನಡುವಿನ ಆಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವು ಇಡೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಸ್ಥಗಿತಗೊಳ್ಳುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸಂಸದೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು. 1999-2004 ಮತ್ತು 2004-2006ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಕ್ಷಗಳ ನಡುವಿನ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯದ ಸುಳುಹಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಘರ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದೇ ತಿಳಿಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. (ಮ್ಯಾನರ್ 2005)

ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ದೇಶದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದರೆ, ಪ್ರಧಾನಿಗಳು ಸರ್ಕಾರದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು. ಲೋಕಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮತ ಪಡೆದ ಪಕ್ಷದ ನಾಯಕರು ಪ್ರಧಾನಿಗಳಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳಿಗೆ ವಿವೇಚನಾಧಿಕಾರ ಅತ್ಯಲ್ಪ. ಇತ್ತೀಚಿನ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ಬಹಳ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಅಡಿ ಇಡಬೇಕಾಯಿತು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಲೋಕಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮತವು ಅಸ್ಪಷ್ಟವೂ ಮತ್ತು ವಿವಾದಗ್ರಸ್ತವೂ ಆದಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ಪಾರದರ್ಶಕವಾಗಿ ಬಹುಮತ ಸಾಬೀತಾಗುವಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವು ಪ್ರಧಾನಿಗಳ ಸಲಹೆಯ ಮೇರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳಿಂದ ನೇಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸಚಿವರನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಸಂಪುಟದಿಂದ ಹೊರಹಾಕುವುದಾಗಲೀ ಅದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಧಾನಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಅಧಿಕಾರ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ಪ್ರಧಾನಿಗಳ ಸಲಹೆಗೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳಲೇ ಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನಿಗಳಾದರೂ ಲೋಕಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮತ ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸಮಾಲೋಚಿಸಿ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರಚಿಸಿದ ತಂಡದ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲಾ ಸಂಪುಟದ ಸದಸ್ಯರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರುಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಖಾತೆಗಳ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಕೂಡ ಆಗಿದ್ದು ಆ ಖಾತೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ಇಲಾಖೆಗಳ ಸಮರ್ಥ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಅವರೇ ಹೊಣೆಗಾರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ ಒಂದು ಅವರು ರಾಜಕೀಯ ಸಮುದಾಯದ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು. ಸಂಪುಟವನ್ನು ರಚಿಸುವಾಗ ಪ್ರಧಾನಿಯವರು ಈ ಎರಡೂ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಲು ಶಕ್ತರಾದವರನ್ನೇ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಸಂಪುಟ ಸಚಿವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಆಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ ಸಮಷ್ಟಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು

ಕಾರ್ಯಗತ ಮಾಡುವೆಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಂತ್ರಿಗಳಾದವರು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷಗಳ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ವಕ್ತಾರರಂತಾಗಿರುವುದು ಸಂಪುಟದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಕಾರ್ಯಶೀಲತೆ ಮತ್ತೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಹೊರಳುತ್ತಿರುವುದರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕವಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ, ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಸರ್ಕಾರಗಳ ಉಳಿವಿಗೆ ಮುಖ್ಯರಾದ ಸಣ್ಣ ಪಕ್ಷಗಳವರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿ, ಸಾಮೂಹಿಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತಮ್ಮಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗಿಸುವಂತೆ ಹಲ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ಸರ್ಕಾರೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಧಾರಸ್ತಂಭವೆನಿಸಿದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದಂತಾಗಿದೆ. ಸಾಮೂಹಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಈ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಬಳಲಿ ದುರ್ಬಲವೂ ಆಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಚಿವ ಸಂಪುಟ ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ನೋಡೋಣ.

ಶಾಸಕಾಂಗ

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನದತ್ತವಾಗಿ ಎರಡು ಸದನಗಳಿವೆ. ಲೋಕಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು 550,000 ದಿಂದ 750,000ಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಂತೆ ಜನರಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ರಾಜ್ಯಸಭೆ 250 ಸದಸ್ಯ ಬಲ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಇವರಲ್ಲಿ 12 ಸದಸ್ಯರು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳಿಂದ ನಾಮಾಂಕಿತರಾದವರಿರುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದವರು ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ರಾಜ್ಯ ವಿಧಾನಮಂಡಲದಿಂದ ಆರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಲೋಕಸಭೆಯ ಕಾಲಾವಧಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ 5 ವರ್ಷಗಳು. ರಾಜ್ಯಸಭೆ ಎಂದಿಗೂ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರ ಸದಸ್ಯರು 6 ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗೆ ಆರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು ಸದಸ್ಯರು ಎರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನಿವೃತ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಬಹಳಷ್ಟು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸಕಾಂಗಗಳು ಕುಗ್ಗುತ್ತಿವೆ. ಸಚಿವ ಸಂಪುಟ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿಗಳಿಂದ ಶಾಸನಸಭೆಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಸದೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಿದೆ. ಭಾರತದ ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಯವ್ಯಯ ಮಂಡನೆಯ ಚರ್ಚೆಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಮಸೂದೆಗಳು ಕಾನೂನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುವ ಚರ್ಚೆಗಾಗಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಯ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. 1985ರಿಂದ - 1995ರ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವಷ್ಟೇ ಖಾತೆಗಳ ವಿತ್ತೀಯ ಅನುಮೋದನೆಯನ್ನು-ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಏಳು - ಚರ್ಚೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. 11 ಖಾತೆಗಳ ಅನುದಾನದ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ವಿವರವಾದ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸುಮಾರು 85%ರಷ್ಟು ಆಯವ್ಯಯಗಳು ಯಾವುದೇ ಚರ್ಚೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅಂಗೀಕಾರವಾಗಿವೆ (ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ±1998: 185-86).

ಚರ್ಚೆ, ಸಂವಾದಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಮಯ ಕೂಡ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಇದೆ. 2006ರಲ್ಲಿ ಲೋಕಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಲಾದ ಎಲ್ಲ ಮಸೂದೆಗಳ ಸುಮಾರು ಐದನೇ ಎರಡರಷ್ಟು ಮಸೂದೆಗಳು ಒಂದು ಘಂಟೆಗೂ ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯ ಚರ್ಚೆಯೊಂದಿಗೆ ಅಂಗೀಕಾರವಾಗಿವೆ. ಕೇಂದ್ರ ಆಯವ್ಯಯವೂ ಕೂಡ ಒಂದು ಘಂಟೆಗೂ ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯ ಚರ್ಚೆಯೊಂದಿಗೆ ಅಂಗೀಕಾರವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸುಮಾರು ಮೂರನೇ ಎರಡರಷ್ಟು ಲೋಕಸಭಾ ಸದಸ್ಯರು ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಸೊಲ್ಲೆತ್ತಿಲ್ಲ. ಸಂಸದೀಯ ಸಮಿತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಚರ್ಚೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾಗೇನೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಲ್ಲ.⁴ ರಾಜಕೀಯ ಪೈಪೋಟಿ ತೀವ್ರವಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷವೂ ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಲುಕಿಸುವ ಯಾವುದೇ ಅವಕಾಶವನ್ನೂ ಕೂಡ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸಂಸತ್ತು ನಡೆಯುವ ದಿನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟೇ

ಕಡಿತಗೊಂಡಿಲ್ಲ, ಸಂಸತ್ತು ಸೇರಿದಾಗ ಕೂಡ ಗೌಜು, ಗದ್ದಲಗಳ ತಡೆಯಿಂದಾಗಿ ಘಂಟೆಗಳೂ, ದಿನಗಳೂ ಕಳೆದು ಹೋಗಿ, ಸದನದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ, ತುಸುವೇ ಸಮಯ ಮಿಗುತ್ತಿದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಮಂಡಿತವಾಗಿ ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾದಿರುವ ಮಸೂದೆಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ ಮತ್ತು ಖಾಸಗಿ ಮಂಡನೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮಂಡನೆಯಾದರೂ ಕೂಡ ಚರ್ಚೆಗೆ ಅಲ್ಪಸಮಯ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ನ್ಯಾಯಾಂಗ

ಭಾರತ ಸಂವಿಧಾನದ ಅನನ್ಯತೆ ಇರುವುದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾನೂನುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ತಕ್ಕನಾಗಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಸಮಗ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದಾನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಉತ್ತುಂಗದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಸರ್ವೋಚ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಲಯವಿದ್ದು, ಅದರಡಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಗಳ ಉಚ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಲಯವಿದ್ದು, ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ನಂತರದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅಧೀನ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ.

ಸಂವಿಧಾನದತ್ತವಾದ ಅಧಿಕಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊಳಗೇ ಸರ್ಕಾರವು ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದೇ, ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಯಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯು ಕಾನೂನಿನಡಿಯಲ್ಲೇ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿರುವಂತೆ ನಿಗಾ ವಹಿಸುತ್ತದೆ ಸಾಧೆ(2002:5). ನ್ಯಾಯಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಎರಡು ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಾಂತ್ರಿಕ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು ತಂತ್ರಜ್ಞರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಯಾವುದೇ ಕಾನೂನು ಶಾಸಕಾಂಗದ ಅಧಿಕಾರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಹೊರತಾಗಿದ್ದರೆ (*ultra vires*) ಅಂತಹ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಅಸಿಂಧುಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳು ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾರಚಿಂತನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಕಾನೂನುಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳು ಅವಕಾಶ ವಂಚಿತರ ಹಕ್ಕುಗಳ ವಿಚಾರ ಮುನ್ನೆಲೆಗೆ ತರುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳು ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು 'ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ತೀವ್ರವಾದಿತ್ವ'ದ ಬಗ್ಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿವೆ.

ತನ್ನ ತೀವ್ರವಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸರ್ವೋಚ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ಕೆಲವು ವಿವಾದಾತ್ಮಕ ನೆಲೆಗಳೆಡೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟಿದೆ. ಸಾಧೆ(2003:4) ಹೇಳುವಂತೆ "ಸರ್ವೋಚ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು 1950ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ತಾಂತ್ರಿಕ ನ್ಯಾಯಾಲಯವಾಗಿ ಅಡಿ ಇಟ್ಟರೂ, ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತ ಹೋಯಿತು". ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಶಾಸನಾತ್ಮಕ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಜನರ ಹಕ್ಕುಗಳ ನೆಲೆಯನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಲು ಹೊರಟಾಗ ಅದು ಜನರ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಿತು. ಕಾನೂನು ವಿಧಿಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಬಡವರು ಮತ್ತು ಅಂಚಿಗೆ ಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದುರ್ಬಲರ ಪರವಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು, ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಖಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ನ್ಯಾಯದಾನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಟುಕುವಂತೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಸಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಯ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವುಗಳಿಂದ ನ್ಯಾಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವಾದಿಯೂ, ಜನಪರ ಆಶಯವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಈ ಮುಕ್ತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಶಾಸಕಾಂಗ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಾಂಗಗಳೊಂದಿಗೆ ಘರ್ಷಣೆಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ, ಈ

ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದಾಗಿ ನ್ಯಾಯಾಂಗವು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಕ ಎಂಬ ಘನತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಸಂಗತ ಅಥವಾ ವಿರೋಧಾಭಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಮೆಹ್ತಾ (2005) ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೆಡೆ ನ್ಯಾಯಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಬಲದಿಂದ ಶಾಸಕಾಂಗ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಾಂಗಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿತಿ ಹೇರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಯ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನು ಆಡಳಿತದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಂಸದೀಯ ಶಾಸನಗಳ ಗೈರು ಹಾಜರಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ನೀತಿಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದೆ, ಕಾರ್ಯಾಂಗದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೊಣೆಗಾರನನ್ನಾಗಿಸಿದೆ, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಕಾರ್ಯಾಂಗದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕೆಲಸದ ಮೇಲೆ ನೇರವಾಗಿ ನಿಗಾ ವಹಿಸಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು ಶಾಸಕಾಂಗ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಮಧ್ಯೆ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿವೆ. ನೇರವಾಗಿ ಘರ್ಷಣೆಗಳಿಯದಿದ್ದರೂ, ಶಾಸಕಾಂಗ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಾಂಗದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಂಗದ ಮೂಗು ತೂರಿಸುವಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಲೋಕಸಭೆಯ ಸಭಾಪತಿಯವರು ದನಿ ಎತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವೋಚ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರುಗಳಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮತವಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಇದರ ಬಗೆಗಿನ ವಾಗ್ವಾದವು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ಆಡಳಿತದ ಬೇರುಗಳಾದ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆ, ಅವನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಅವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಅಷ್ಟಲ್ಲದೇ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ, ಮೂರೂ ಅಂಗಗಳೂ ಇತ್ತೀಚಿನ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳವೇ ತುಯ್ಯುಕೊಳ್ಳಪಟ್ಟಿವೆ. 93 ಬಾರಿ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ⁵. ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ 1980ಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವಾಯತ್ತಗೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಸ್ವಾಯತ್ತತೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಕ್ಷಗಳ ಆಡಳಿತದಿಂದಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳೇ ಆಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣದ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದ ಅನುದಾನ, ಯೋಜನಾ ವೆಚ್ಚಗಳು ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಾಯೋಜಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ನೀತಿಯ ಮರುಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಕ್ರಮಕೈಗೊಂಡಿರುವುದು ರಾಜ್ಯಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತಿದೆ. ರಾಜ್ಯಗಳು ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಣಕಾಸನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಕೋರಲು ಉದಾರೀಕರಣದ ಯುಗವು ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈಗ ರಾಜ್ಯಗಳು ವಿದೇಶಿ ಹೂಡಿಕೆಗಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಿಯುತ್ತಿವೆ ಮತ್ತು ವಿದೇಶಿ ದಾನಿಗಳ ಷರತ್ತುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಿದ್ಧವಿವೆ (ರುಡಾಲ್ವ್ ಅಂಡ್ ರುಡಾಲ್ವ್ 2001). ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವೂ ಸಹ ಆದೇಶ ನೀಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯೆಡೆಗೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ಉಚ್ಚ ಆಡಳಿತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ, ನೀತಿ ನಿರೂಪಣಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣ ಜಾಲವೇ ಇದ್ದು ಅವು ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸಂಸದೀಯ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಉದಾರೀಕರಣದ ನಂತರ ಖಾಸಗೀ ವಲಯದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಒತ್ತಾಸೆಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಟೆಲಿಕಮ್ಯುನಿಕೇಷನ್ಸ್ ರೆಗ್ಯುಲೇಟರಿ ಆಥಾರಿಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ (TRAI) ದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಸಿಟಿ ರೆಗ್ಯುಲೇಟರಿ ಕಮಿಷನ್, ಟ್ರ್ಯಾರಿಪ್ ಅಥಾರಿಟಿ ಫಾರ್ ಮೇಜರ್ ಪೋರ್ಟ್ಸ್, ಸೆಕ್ಯೂರಿಟೀಸ್ ಅಂಡ್ ಎಕ್ಸ್‌ಚೇಂಜ್ ಬೋರ್ಡ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳವರೆಗೂ ಚಾಚಿವೆ. ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿದ್ದರೆ ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣಾವಲಿಗೆ ಹಲವಾರು ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿವೆ. ದಿ ಕಂಟ್ರೋಲರ್ ಅಂಡ್ ಆಡಿಟರ್ ಜನರಲ್ ಒಂದು ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದು ಸರ್ಕಾರೀ ಲೆಕ್ಕ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೋಧನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವಿಚಕ್ಷಣಾ ಆಯೋಗ (ವಿಜಿಲೆನ್ಸ್ ಕಮಿಷನ್)ವು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವಲಯದಲ್ಲಿನ

ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರದ ಆರೋಪಗಳ ತನಿಖೆಗಾಗಿ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಶಾಸನಬದ್ಧ ಸಂಸ್ಥೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಿನ ರಾಜಕೀಯ ಪಲ್ಲಟಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪರಿಣಾಮಗಳುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗಾಗಿ ಇವು ಬಹಳಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠಗೊಂಡಿವೆ. ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಈ ಹೆಚ್ಚಳ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುವಂತೆಯೇ ಅವುಗಳಿಗಿರುವ ನಿರಾಕರಣೆಯ ಅಧಿಕಾರವೂ ದ್ವಿಗುಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸವಾಲೊಡ್ಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು.

ಶಾಸನಬದ್ಧ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದೆಯೂ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಎರಡು ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಒಂದು, ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗ, ನೆಹರೂರವರು ಪ್ರಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗ ಅದರ ಪ್ರಭಾವ ಕುಂದಿದ್ದರೂ, 6ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗುರುತರವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ಶಾಸನಬದ್ಧವಲ್ಲದ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಾರ್ಯಾಲಯ.

ಸಂಪುಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸರ್ಕಾರೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪುಟ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯವರ ಸ್ಥಾನವು ಬಹು ನಾಜೂಕಿನದು ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದದ್ದು. ನಾಗರಿಕ ಸೇವೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿ ಅವರು ರಾಜಕೀಯ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರದ ಕಾಯಂ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸೇತುವೆಯಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಂಪುಟ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಮಿತಿಗಳ ನೀತಿ ಸಲಹೆಗಾರರಾಗಿ ಅವರು, ತುರ್ತಿನ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜೋ-ಆರ್ಥಿಕ ಸವಾಲುಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ಸರ್ಕಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ತೊಡಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನಿಗಳು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಳಿದವರಾಗಿರಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನಿಗಳು ಅವರನ್ನು ಯಾವುದೇ ಅಧಿಕೃತ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾದರೂ, ಸಂಪುಟ ಕಾರ್ಯಸೂಚಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವರು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಿಂದ ವಿವರ ಪಡೆಯುವುದು ಅಪರೂಪವೇ ಎನ್ನಬಹುದು. ನೆಹರೂರವರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ 1964ರಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಲಾಲ್ ಬಹಾದೂರ್ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರಿಗೆ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲೇಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಮುಂದಾಳುಗಳಲ್ಲಿ "ಸಮಾನರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗ"ರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ವಿದೇಶಾಂಗ ನೀತಿ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನಗಳ ವಿಷಯಗಳು ಅಷ್ಟು ಪರಿಚಿತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮ 1990). ಅವರು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಚಿವಾಲಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಮಟ್ಟದ ನಾಗರಿಕ ಸೇವಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯಸ್ಥರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದರು. ಇದೇ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಪ್ರಧಾನಿಗಳ ಮುಖ್ಯ ಅಪ್ತ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದರು ಸಹ, ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾಗಿ ಮೂವರನ್ನು ಮತ್ತು ಉಪ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಹಲವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. ಆ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಿಗಳ ಸಚಿವಾಲಯವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಲೇ ಇದೆ.

ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಚಿವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳಿಗಿರಬೇಕಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಎಲ್ಲೂ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಯ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹುದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಈ ಕಛೇರಿಗೆ ನೇಮಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ನಾಗರಿಕ ಸೇವೆಯವರೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾರು ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹರು ಎಂಬುದೇ ಅತೀ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುವ ವಿಷಯ. ಅವರಿಗೆ ಯಾವುದೇ ನಿಗದಿಯಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ರಾಜಕೀಯ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ

ಪಾತ್ರವಹಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ಮತ್ತು ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುವಾಗುವಂತೆ ಸಾರಾಂಶ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡುವುದು ಇವರ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯವರು ಪ್ರಧಾನಿಯ ಪರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದು, ಇತರ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ನೇರವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು. ಇವರಿಗೆ ಮಾಹಿತಿಗಳೂ ವಿವಿಧ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಲಭ್ಯವಿರುತ್ತವೆ, ಹಾಗಾಗಿ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯವರು ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ಆಧಾರವೂ ಹೌದು.

ಶ್ರೀಮತಿ ಇಂದಿರಾಗಾಂಧಿಯವರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲೂ 1975ರಲ್ಲಿ ತುರ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೇರುವವರೆಗೂ ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯವರು ಬಹಳ ಪ್ರಬಲರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ನಂಬಲಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಾರ್ಯಾಲಯ ಇನ್ನೂ ಆ ಮಟ್ಟದ ಶಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರದಿದ್ದರೂ ಈ ಕಾರ್ಯಾಲಯವು ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಗಳ ರಾಜಕೀಯ ಪಾತ್ರದ ವಿಸ್ತರಣೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಹಲವರ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮರ್ಜಿಯಂತೆಯೇ ಇದರ ಕಾರ್ಯವೈಖರಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಾರ್ಯಾಲಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೃತ್ತಿಪರವೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿದೆ. ಅದು ನಂಬಲರ್ಹ ಮೂಲಗಳಿಂದಲೇ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳು ಮಂತ್ರಾಲಯದೊಡನೆಯ ಅದರ ಸಂಬಂಧ ಹೇಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಅವೆರಡರ ಸಹಕಾರ ಸರ್ಕಾರದೊಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ನೀತಿ ನಿರೂಪಣಾ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ಒದಗಿಸುವಂತಹುದು. ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯು ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಆಪ್ತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ನಿಲುವುಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರದ ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಿಯವರ ಕಾರ್ಯಾಲಯವೇ ಮೇಲುಗೈ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ.

ನೀತಿ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಹಲವಾರು ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಸಂವಿಧಾನದ ವಿಧಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಶಾಸನದ ಮೂಲಕವಾಗಲೀ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವುಗಳಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸರ್ಕಾರದ ಠರಾವುಗಳ ಮೂಲಕ (ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗ) ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ನಿರ್ಣಯಗಳ (ಪಿಎಂಓ) ಮೂಲಕ ಅವು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲ, ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಕೀರ್ಣ ಮತ್ತು ಸವಾಲಿನ ಸಂಬಂಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಶದೀಕರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಲು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಯವರು ಇದರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದು ಸಂಪುಟ ದರ್ಜೆ ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಎಲ್ಲಾ ರಾಜ್ಯಗಳ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗದ ಎಲ್ಲಾ ಸದಸ್ಯರು ಇದರ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.
2. ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗದ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು 2006ರಲ್ಲಿ ವಿತ್ತ ಸಚಿವರನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ ಕೇಂದ್ರದ ಪ್ರಾಯೋಜಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹೊಸರೂಪ ಕೊಡುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿ, ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ಅಗತ್ಯಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತಹ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹಣ ಪಡೆಯಲು ಅನುವಾಗುವಂತೆ ನೀತಿಯ ಪರಾಮರ್ಶೆಗೆ ಒಲವು ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಸಭೆಯ ನಂತರ ಮಾಂಟೇಕ್ ಅಹ್ಲುವಾಲಿ ಯಾರವರು ಎರಡೂ ಕಡೆಯವರೂ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹೊಸರೂಪ ಕೊಡಲು ಮತ್ತು

ಸಹಾಯಧನ(ಸಬ್ಸಿಡಿ)ವನ್ನು ಕಡಿತೆ ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿದಾಗ ವರದಿಗಾರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಹಿಂದು ಬ್ಯುಸಿನೆಸ್‌ಮನ್, 21ಜುಲೈ 2006)

3. ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನ್ ಅವರೇ 1989ರ ನಂತರದ ಎಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳಲ್ಲೂ ಬಹಳವೇ ದೃಢವಾಗಿದ್ದವರು ಎಂದು ಮ್ಯಾನರ್ (2003:121) ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೇವಲ hung parliament ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅದರ ಔಚಿತ್ಯದ ಬಗೆಗಿನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವೂ ಕೂಡ ನಾರಾಯಣನ್ ಅವರ ವಿಷಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ದೃಢತೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟವು.
4. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ "ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟ್ ಅಂಡ್ ದಿ ಗ್ರಾಮರ್ ಆಫ್ ಅನಾರ್ಕಿ" ಯಲ್ಲಿ 2007ರ "ಸಿಟಿಜನ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ಗವರ್ನನ್ಸ್ ಅಂಡ್ ಡೆವಲಪ್ ಮೆಂಟ್" ನೋಡಿ.
5. ಮೊದಲ ತಿದ್ದುಪಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಒಂದು ವರ್ಷದ ನಂತರ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. 1970 ಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲ 20 ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ 23 ಬಾರಿ ಮಾತ್ರ ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾಗಿದ್ದದ್ದು ಆನಂತರ ಕಳೆದ ಎರಡು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ 55 ಬಾರಿ ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾಗಿದೆ. ಆನಂತರ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ತಿದ್ದುಪಡಿಗಳು ನಡೆದವು. ಅನೇಕ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾಯಿದೆಗಳಿಂದ ನೀಗಿಸಬಹುದಾದ ವಿಷಯಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದಾಖಲೆಗಳಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ವಿಶೇಷ ವಿಸ್ತರಣೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಾಂವಿಧಾನಿಕ ತಿದ್ದುಪಡಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.